

“Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Strategiya”nın təsdiq edilməsi haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

1. “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Strategiya” təsdiq edilsin (əlavə olunur).
2. Bu Sərəncamın 1-ci hissəsi ilə təsdiq edilmiş Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə əlaqələndirici orqan Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi müəyyən edilsin.
3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:
  - 3.1. bu Sərəncamın 1-ci hissəsi ilə təsdiq edilmiş Strategiyanın icrasının gedişi barədə hər il üzrə növbəti ilin aprel ayının 1-dək Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə hesabat təqdim etsin;
  - 3.2. bu Sərəncamdan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 23 dekabr 2015-ci il
1645

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
2015-ci il 23 dekabr tarixli 1645 nömrəli Sərəncamı ilə
TƏSDİQ EDİLMİŞDİR

Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün

STRATEGİYA

1. Giriş

Qeyri-infeksiyon xəstəliklər (bundan sonra - QİX) xroniki gedişi və dərin ictimai-sosial mahiyyəti ilə xarakterizə edilən, yoluxucu olmayan xəstəliklər qrupuna aiddir. Tütündən istifadə, spirtli içkilərdən sui-istifadə, qeyri-sağlam qidalanma, fiziki passivlik kimi ümumi risk amilləri nəticəsində yaranan QİX əksər ölkələrdə xəstəlik yükünün böyük hissəsinin və vaxtsız ölümlərin əsas səbəbidir. Bu xəstəliklər qrupunda 4 əsas patologiya üstünlük təşkil edir: ürək-damar xəstəlikləri, onkoloji xəstəliklər, xroniki obstruktiv ağciyər xəstəlikləri və şəkərli diabet.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (bundan sonra - ÜST) məlumatına əsasən, dünya üzrə yoluxucu xəstəliklərdən ölənlərin sayının növbəti illərdə azalması gözlənilməli halda, QİX-dən ölənlərin sayının 2030-cu ilədək artması proqnozlaşdırılır. Hesablamalara görə ürəyin işemik xəstəliyinin və beyin-damar xəstəliklərinin 80%-nə tütündən istifadə, spirtli içkilərdən sui-istifadə, qeyri-sağlam qidalanma və fiziki passivlik kimi davranış risk amilləri səbəb olur. Qeyd edilən risk amilləri dörd əsas metabolik və ya fizioloji dəyişikliyə gətirib çıxarır: yüksək qan təzyiqi, piylənmə ilə nəticələnən artıq bədən çəkisi, hiperqlikemiya (qanda şəkərin artması) və hiperlipidemiya (qanda piylərin artması). Artıq çəki və piylənmə də öz növbəsində qan təzyiqi, qanda xolesterol və triqliserid səviyyələrinə mənfi metabolik təsir göstərə bilər.

Dünyada hər il təxminən 6 milyon, o cümlədən bütün çəkən 5,4 milyon və bütün tüstüsünün təsirinə ikincili məruz qalan 600 min insan tütünlə bağlı səbəblərdən dünyasını dəyişir. Spirtli içkilərdən sui-istifadə nəticəsində il ərzində baş verən 3,3 milyon ölüm hadisəsinin yarısı məhz QİX ilə bağlıdır. Bununla yanaşı, dünyada hər il 3,2 milyon insan fiziki passivlik, o cümlədən təqribən 2,8 milyon insan artıq bədən çəkisi və ya piylənmə səbəbindən ölür.

Problemin həlli məqsədi ilə ÜST tərəfindən 2000-ci ildən başlayaraq bir neçə mühüm sənəd, o cümlədən QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə Qlobal Strategiya qəbul olunmuşdur. ÜST-nin Avropa üzrə Regional Komitəsinin 2011-ci il sentyabrın 12-15-də Bakıda keçirilən 61-ci sessiyasında 2012-2016-cı illər üçün QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə Avropa Strategiyanın icrasına dair Fəaliyyət Planı qəbul olunmuşdur.

2011-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının keçirdiyi yüksək səviyyəli görüşdə qəbul edilmiş siyasi bəyannamədə bu təşkilatın üzvü olan ölkələrin üzərinə QİX-in qarşısının alınması və müalicəsi üçün milli çoxsahəli planların gücləndirilməsi məqsədi ilə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirmək öhdəliyi qoyulmuşdur. Həmin siyasi bəyannaməni nəzərə alaraq, 2013-2020-ci illər üçün QİX-in qarşısının alınması və bu xəstəliklərə nəzarət üzrə ÜST-nin Qlobal Fəaliyyət Planı təsdiq edilmişdir.

2013-cü ilin dekabr ayında ÜST-nin Aşqabad şəhərində keçirilən və Avropa regionunda QİX-in qarşısının alınması və onlarla mübarizəyə həsr olunan konfransında “Sağlamlıq-2020 siyasəti kontekstində qeyri-infeksiyon xəstəliklərin qarşısının alınması və onlarla mübarizə üzrə Aşqabad bəyannaməsi” qəbul olunmuş və ölkədə bu istiqamətdə milli səviyyəli strategiyaların və tədbirlər planlarının hazırlanması və tətbiqi zərurəti bir daha vurğulanmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasına əsasən Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Strategiya (bundan sonra – Strategiya) hazırlanmışdır.

2. Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə bağlı vəziyyət

Son 10 ildə ölkəmizdə qan dövranı sistemi xəstəlikləri 5%, tənəffüs üzvlərinin xəstəlikləri 11%, endokrin sistemi xəstəlikləri 2,5 dəfə, o cümlədən şəkərli diabet 3,7 dəfə, sinir sistemi xəstəlikləri 15%, bədxassəli yenitörəmələr 30% artmışdır. Qeyd olunan müddət ərzində dünya üzrə QİX ilə xəstələnmə halları təxminən 14% artmışdır.

Əksər ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da xəstələnmə və ölüm hallarının əsas səbəbləri QİX-dir. Xəstələnmənin strukturunda 50%-dən artıq QİX, o cümlədən qan dövranı sistemi xəstəlikləri 17,6%, tənəffüs sistemi xəstəlikləri 15%, endokrin sistemi xəstəlikləri 15%, bədxassəli yenitörəmələr 2,7% təşkil edir. Avropa regionu üzrə isə bu xəstəliklər xəstəlik yükünün 77%-nə bərabərdir.

Ölümün səbəbləri arasında QİX əsas yer tutur. Avropa ölkələrində ölüm hallarının 86%-i, Azərbaycanda isə 79,6%-i yuxarıda göstərilən 4 xəstəlik sinfi üzrə ölümün payına düşür. Birinci yerdə qan dövranı sisteminin xəstəlikləri (59,8%), 2-ci yerdə bədxassəli yenitörəmələr (12,5%), 3-cü yerdə isə tənəffüs orqanlarının xəstəlikləri (2%) durur.

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin QİX ilə bağlı apardığı araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycanda QİX-in böyük əksəriyyətinin baş verməsi tütündən istifadə, artıq çəki və qeyri-sağlam qidalanma kimi risk amilləri ilə bağlıdır.

Tədqiqatlar göstərir ki, ölkəmizdə kişilərin təxminən 50%-i tütündən istifadə edir, onların əksəriyyətində (93%-də) belə istifadə gündəlik xarakter daşıyır, böyüklərin 14,3%-i spirtli içkilərdən mütəmadi istifadə edir. Avropa regionunda isə bu göstəricilər müvafiq olaraq 29% və 20% təşkil edir.

Yaşı 18-dən yuxarı olan əhali arasında artıq çəki və piylənmə müvafiq olaraq 35,8% və 21,9% təşkil edir. Piylənmədən kişilərə nisbətən daha çox qadınlar əziyyət çəkirlər (müvafiq olaraq 16,4% və 27,2%). Bu risk amilinin yayılması 1980-2008-ci illər arasında dünya üzrə iki dəfə artmışdır. Son hesablamalara görə, Avropa regionunda əhalinin 50%-i artıq çəkiddən, kişilərin 20%-i və qadınların 23%-i isə piylənmədən əziyyət çəkir.

Tədqiqatların nəticələrinə görə, Azərbaycanda əhalinin yalnız 6,4%-i məqsədli şəkildə idmanla məşğul olur.

Azərbaycan zəngin tərəvəz və meyvə məhsulları ilə məşhur olsa da, əhalinin 40%-dən çoxu bu məhsullardan gündəlik istifadə etmir. Yaş qrupları, cinslər arasında ciddi fərq olmadan əhalinin əksəriyyəti (84,9%-i) gün ərzində ÜST tərəfindən tövsiyə edilən miqdardan az meyvə-tərəvəz istifadə etdiyini bildirmişdir. Ev təsərrüfatlarının yarısından çoxunda (54%) doymamış yağlardan istifadə edilir.

Azərbaycanda yaşı 18-dən yuxarı olan şəxslər arasında hipertoniyanın (bütün mərhələləri daxil olmaqla) yayılması 39,4% təşkil etmişdir. Avropa regionunda bu göstərici orta hesabla 40%-dir.

Ölkəmizdə hazırda əhalinin hər 100 min nəfərinə şəkərli diabetdən əziyyət çəkən 2053 nəfər düşdüyü halda, Avropa regionunda bu göstərici 3560 nəfər təşkil edir.

3. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı baxımından Strategiyanın əsaslandırılması

QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət problemlərinə insan potensialının inkişafının sosial, iqtisadi və ətraf mühit aspektləri ilə qarşılıqlı əlaqədə baxılmalıdır.

QİX-in və onların risk amillərinin yayılma səviyyəsinin təhsil, iş, gəlir və gender kimi sosial amillərdən bilavasitə asılılığı sübuta yetirilmişdir. Beləliklə, QİX-in yayılmasının qarşısını almaq üçün zəruri tədbirlər insanların sağlamlıqla bağlı davranışlarına təsir edən geniş amillərə - doğulduğu, böyüdüüyü, yaşadığı, işlədiyini, yaşa dolduğu şəraitə, eləcə də cəmiyyətə, sosial-iqtisadi amillərə yönəldilməlidir.

QİX ayrı-ayrı fərdlərin və ev təsərrüfatlarının sosial-iqtisadi vəziyyətinə də mənfi təsir göstərir. Qeyri-sağlam davranış, fiziki zəiflik, əlillik, QİX ilə bağlı səhiyyə xidmətlərinə sərf olunan bilavasitə və dolaylı xərclər ev təsərrüfatları gəlirlərinin itirilməsinə səbəb olur. Səhiyyə xidmətlərinin QİX ilə bağlı xərcləri çox yüksəkdir və onların davamlı artması gözlənilir.

Dövlət tərəfindən QİX-ə sərf edilən böyük xərclər makroiqtisadiyyata öz mənfi təsirini göstərməklə, yoxsulluğun azaldılması təşəbbüslərinə də mane ola bilər.

Bundan əlavə, QİX və yoxsulluq qapalı dairə yaradır ki, yoxsulluq insanları QİX-lə bağlı davranış risk amillərinin təsirinə məruz qoyur, QİX-in yaranması isə öz növbəsində ailələri yoxsulluğa sürükləyən başlıca qüvvəyə çevrilir.

QİX-in uzunsürənliyi və yayılmasında gözlənilən artım onların iqtisadiyyata təsirinin kumulativ şəkildə güclənməsi ehtimalına əsas verir. İqtisadi təhlillərə əsasən QİX-in yayılmasının hər 10% artımı illik iqtisadi inkişaf göstəricilərinin 0,5% azalması ilə müşahidə olunur.

Qeyd edilməlidir ki, QİX ilə mübarizə tədbirlərinə çox da böyük olmayan həcmdə maliyyə sərf etməklə, QİX epidemiyasının qarşısını almaq mümkündür. Lakin QİX yükünün artmasına səbəb olan sağlamlıqla bağlı problemlərin həlli təkcə səhiyyə sektorunun səyləri nəticəsində mümkün deyildir. QİX-in qarşısının alınması və bu xəstəliklərə nəzarət məsələlərinin hərtərəfli həlli səhiyyə, sosial, kənd təsərrüfatı, maliyyə, ticarət, nəqliyyat, şəhərsalma, təhsil və mədəniyyət kimi bütün müvafiq sahələrin birgə iştirak etdikləri vahid strategiyanın həyata keçirilməsini tələb edir.

QİX-ə qarşı mübarizə üzrə ÜST-nin tövsiyə etdiyi səmərəli tədbirlərin geniş tətbiqi iqtisadi cəhətdən fəal əhali qrupunda vaxtından əvvəl ölüm hallarının azaldılması, əlilliyin və məhsuldarlıq itkisinin qarşısının alınması, həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və insan resurslarının inkişafına dəstək yolu ilə davamlı iqtisadi artımın təmin edilməsi, əhalinin gəlir əldə etmək imkanlarının genişləndirilməsi, sosial cəhətdən həssas qrupların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, səhiyyə sahəsində əsas xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və onları əldə etmək üçün bərabər imkanların yaradılması kimi strateji məqsədlərə nail olunmasına töhfə verəcəkdir.

Eyni zamanda, ölkədə QİX ilə səmərəli mübarizə tədbirlərinin həyata keçirilməsi bu xəstəliklərin stasionar müalicəsi üçün xərclənən büdcə vəsaitinə xeyli qənaət etməyə və onu digər zəruri səhiyyə problemlərinə sərf etməyə imkan verəcəkdir.

QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə tədbirlər "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının insan kapitalının inkişafı sahəsində, əhalinin yüksəkkeyfiyyətli tibbi xidmətlərlə təmin edilməsinə və bu xidmətlərin müxtəlif sosial qruplar, o cümlədən aztəminatlı ailələr və yoxsul vətəndaşlar üçün əlçatanlığı daxil olmaqla, əsas prioritetlərə nail olunmasına da şərait yaradacaqdır. Bu tədbirlər əhalinin sağlamlığının və rifahının daha çox yüksəldilməsi, ictimai səhiyyənin gücləndirilməsi və əhali üçün əhatəli, ədalətli, davamlı və yüksəkkeyfiyyətli səhiyyə sistemlərinin təmin edilməsi məqsədi ilə üst-üstə düşür.

Strategiya Azərbaycanda QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə 2015-2020-ci illər üçün ümumiləşdirilmiş və səmərəli tədbirlərə dair rəhbərliyi və ümumi strateji çərçivəni müəyyən edən rəsmi sənəddir. Strategiyanın həyata keçirilməsi QİX ilə bağlı vaxtından əvvəl ölüm hallarının, əhalinin ayrı-ayrı qrupları arasında sağlamlığın qeyri-bərabərliyinin azaldılmasına və xəstəlik yükünün xeyli dərəcədə ixtisarına imkan yaradacaqdır. Bununla bərabər, QİX-in risk amillərinin azaldılması və əhalinin həssas qrupları üçün xüsusi tibbi və sosial qayğı göstərilməsinə imkan verən çoxsahəli yanaşmanı ehtiva edən Strategiya Azərbaycanda insanların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına və gözlənilən sağlam uzunömürlülüyünün artmasına da səbəb olacaqdır. Eləcə də, Strategiyanın tətbiqi məhsuldarlığın artırılmasına, daha səmərəli insan resurslarına, daha sağlam yaşadılmaya, xəstəliklər və sosial ödəmələrlə bağlı xərclərin ixtisarına və fərdi xərclərin azalmasına töhfə verməklə, iqtisadiyyatın davamlı inkişafına dəstək ola bilər.

4. Strategiyanın məqsədi

Strategiyanın əsas məqsədi Azərbaycanda həyata keçirilən birgə və inteqrasiya olunmuş tədbirlər vasitəsilə əhalinin sağlamlığının yaxşılaşdırılmasına, o cümlədən QİX ilə bağlı vaxtından əvvəl ölüm hallarının mümkün qədər azaldılmasına nail olmaqdır.

5. Prioritet sahələr

5.0. Strategiyanın prioritet sahələri aşağıdakılardır:

5.0.1. QİX ilə mübarizə üzrə tədbirlərin tənzimlənməsi və davamlı maliyyələşdirmənin təmin edilməsi vasitəsilə QİX-in profilaktikası üzrə strateji idarəetmənin təkmilləşdirilməsi;

5.0.2. səhiyyə sisteminin bütün səviyyələrində QİX-in qarşısının alınması və bu xəstəliklərə nəzarətlə bağlı bərabərlik prinsipinə əsaslanan, əlçatan və keyfiyyətli xidmətlərdən, o cümlədən səmərəli skrining proqramları, profilaktika, müalicə, reabilitasiya və palliativ qayğıdan istifadə etməklə, əhalinin bu xidmətlərlə hərtərəfli əhatə olunması istiqamətində irəliləyişə nail olunması;

5.0.3. QİX ilə bağlı tədbirlərin monitorinqi və qiymətləndirilməsi daxil olmaqla, QİX-in və onların risk amillərinin qarşısının alınması və həmin xəstəliklərə nəzarət üzrə informasiya sistemlərinin gücləndirilməsi.

6. Hədəflər (2020-ci ilə üçün, 2014-cü illə müqayisədə)

6.0. Strategiyanın hədəfləri aşağıdakılardır:

6.0.1. tütündən istifadənin 10% azaldılması;

6.0.2. gündəlik duz istehlakının adambaşına 5 qramadək azaldılması;

6.0.3. böyükklər arasında fiziki passivliyin 10%-dək azaldılması;

6.0.4. piylənmənin yayılmasında artımın qarşısının alınması;

6.0.5. şəkərli diabetin yayılmasının artım tempinin azaldılması;

6.0.6. hipertoniya ilə xəstələnmə səviyyəsinin stabilləşdirilməsi və azalma tendensiyasına nail olunması;

6.0.7. ilkin səhiyyə səviyyəsində QİX-in müalicəsi üçün əsas dərman preparatları və diaqnostik texnologiyalarla əhəlinin ən azı 90%-nin əhatə olunması.

7. Vəzifələr

7.0. Strategiyanın hədəflərinə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulur:

7.0.1. QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə birləşmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi və əlaqələndirilməsi üçün səmərəli sahələrarası əməkdaşlıq mexanizminin yaradılması

QİX-in yaranmasının şərtləndirici amillərinin əksəriyyəti səhiyyə sahəsi ilə bağlı olmadığından bu xəstəliklərlə əlaqədar sağlamlıq göstəricilərinə müsbət təsiri təmin etmək üçün sahələrarası məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi və əlaqələndirilməsi zəruridir. QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üçün nəzərdə tutulmuş büdcə vəsaitindən səmərəli istifadə baxımından da bütün aidiyyəti dövlət orqanlarının planlaşdırma, rəhbərlik, nəzarət və dövlət siyasətinin qiymətləndirilməsi prosesinə cəlb edilməsi ilə yüksək səviyyəli çoxsahəli mexanizmin yaradılması vacibdir.

7.0.2. QİX-in risk amillərinin (tütündən istifadə, spirtli içkilərdən sui-istifadə, qeyri-sağlam qidalanma, fiziki passivlik) azaldılması üçün bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsi

QİX-in risk amillərinin azaldılması üçün görülən işlərin məqsədi hər kəs üçün sağlam olmaq imkanlarının təmin edilməsi və əhali arasında sağlamlığın qeyri-bərabərliyinin azaldılmasıdır. Buraya çoxsahəli tədbirlər, o cümlədən dövlət səviyyəsində tədbirlərin hazırlanması, ictimaiyyətin səfərbərliyi, ətraf mühitlə bağlı tədbirlər, səhiyyə sisteminin təşkili və xidmətlərin göstərilməsi, qanunvericilik və tənzimləmə üzrə proqramlar daxildir.

Strategiya kənd təsərrüfatı, maliyyə, ticarət, nəqliyyat, şəhərsalma, təhsil və idman kimi bir çox sahələrdən həm dövlət, həm də qeyri-dövlət tərəfdaşların (tütün sənayesi istisna olmaqla) cəlb edilməsini tələb edir.

7.0.3. QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarətin yaxşılaşdırılması üçün inteqrasiya olunmuş tibbi xidmətlərin, o cümlədən ilkin profilaktika, skrining və erkən aşkarlanma, müalicə, reabilitasiya tədbirlərinin və palliativ qayğının gücləndirilməsi

QİX-ə qarşı mübarizənin həyata keçirilməsi üzrə Strategiya, səmərəli profilaktik (ilkin profilaktika, skrining və yüksək risk qruplarına aid əhali arasında QİX-in erkən aşkarlanması), müalicə, reabilitasiya xidmətlərinin və palliativ xidmətlərin göstərilməsini təmin edir. Yaxşı idarə edilən inteqrasiya olunmuş QİX ilə mübarizə sahəsində xidmətlər səhiyyə sisteminin hər bir səviyyəsində bütün əhaliyə əlverişli, əlçatan və bərabərlik prinsipinə əsaslanan səhiyyə xidmətlərinin göstərilməsini və xəstələnmənin, əlilliyin, vaxtından əvvəl ölümün azaldılmasını təmin edir. QİX üzrə inteqrasiya olunmuş Strategiyanın həyata keçirilməsi, QİX-in uzunsürənliyinə və belə xəstəliklərə nəzarətə xüsusi diqqət yetirməklə səhiyyə sisteminin bütün səviyyələrində tibbi xidmətlərin gücləndirilməsi və əhəlinin bu xidmətlərlə hərtərəfli əhatə edilməsinin yaxşılaşdırılması pasiyentlərin sağlamlıq hüquqlarını təmin edir. Büdcə vəsaiti bütün tibb müəssisələrinə QİX-in qarşısının alınması Strategiyasına uyğun olaraq bölünməlidir.

7.0.4. Gender və sosial amillər nəzərə alınmaqla, QİX-in azaldılması, onlara nəzarət üçün informasiya imkanlarının təkmilləşdirilməsi və tədqiqatların dəstəklənməsi

Mükəmməl fəaliyyət göstərən səhiyyə informasiya sistemi aparılan siyasətin səmərəliliyinin və proqramların təsirinin qiymətləndirilməsi, QİX-in və onların əsas risk amillərinin dinamikasının izlənilməsi üçün zəruri vasitələri təmin etməklə, bu xəstəliklərə qarşı mübarizəyə yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi prosesini gücləndirir. Bu sahədə aparılan tədqiqatlar QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üçün gender, yaş və digər sosial amillərə əsaslanan siyasətin gücləndirilməsi üzrə ən düzgün qərarların qəbul olunmasına imkan yaradır. Belə bir informasiya sisteminin əsasının qoyulması və fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün ictimai səhiyyə sahəsində aparılan tədqiqatlara kifayət qədər maliyyə vəsaiti ayrılmalıdır.

7.0.5. Monitoring və qiymətləndirmə sisteminin yaradılması

Strategiyanın vəzifələrinin icrasının qiymətləndirilməsi üçün proses və nəticə indikatorları müəyyən edilməlidir. Burada Strategiyanın qarşısında qoyulan hədəflər əsas götürülməli, zəruri göstəricilər üzrə mütəmadi monitoring həyata keçirilməlidir. Monitoring və qiymətləndirmə sistemi Strategiyanın icrasının qiymətləndirilməsi, problemlərin aşkar edilməsi, aradan qaldırılması və müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün lazım olan məlumatları təmin etməlidir.

8. Strategiyanın həyata keçirilməsi

Bu Strategiyanın icrası üzrə əsas fəaliyyət istiqamətləri həm səhiyyə sisteminin, həm də digər aidiyyəti dövlət qurumlarının hazırlığı nəzərə alınaraq, islahatların məqsədini və strateji istiqamətlərini, onların reallaşdırılması üçün keçiriləcək tədbirləri, icraya məsul dövlət orqanlarını, eləcə də icra müddətlərini müəyyən edir.

Strategiyanın icrasının gedişi barədə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ildə iki dəfə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə hesabat təqdim edəcəkdir.

9. Strategiyanın icrası üzrə əsas fəaliyyət istiqamətləri ¹¹

Vəzifələr	Fəaliyyət istiqamətləri	İcraçılar	İcra müddəti	Gözlənilən nəticələr	İndikatorlar
1	2	3	4	5	6
9.1. QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə birləşmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi və əlaqələndirilməsi üçün səmərəli sahələrarası əməkdaşlıq mexanizminin yaradılması					

<p>9.1.1. Ümumrespublika və yerli səviyyələrdə QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə Strategiyanın həyata keçirilməsində effektiv sahələrarası əlaqələndirmənin təmin edilməsi</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən qeyri-səhiyyə sahələrinin nümayəndələri cəlb olunmaqla, sahələrarası idarəetmə mexanizminin müəyyən edilməsini və yaradılmasını təmin etmək;</p> <p>Strategiyanın həyata keçirilməsinə cavabdeh olan, operativ və ümumi əlaqələndirməni həyata keçirən dövlət orqanının rolunu və vəzifələrini müəyyən etmək</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi</p>	<p>2016</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən aidiyyəti dövlət orqanlarının nümayəndələri cəlb olunmaqla, sahələrarası idarəetmə mexanizmi yaradılacaq və fəaliyyət göstərəcək;</p> <p>müvafiq maliyyə dəstəyi ilə QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə dövlət orqanı müəyyən ediləcək və fəaliyyət göstərəcək;</p> <p>Strategiyanın həyata keçirilməsi müvafiq sahələrlə effektiv şəkildə əlaqələndiriləcək</p>	<p>sahələrarası mexanizmə dair sənəd; aidiyyəti dövlət orqanlarında QİX üzrə nümayəndələr</p>
<p>9.1.2. QİX ilə bağlı sahələrarası normativ hüquqi bazanın bütün səviyyələrdə gücləndirilməsi</p>	<p>Strategiyanın bütün səviyyələrdə müvafiq dövlət siyasətinə inteqrasiyasını dəstəkləmək və normativ hüquqi bazasını hazırlamaq;</p> <p>QİX üzrə təbliğat materiallarını hazırlamaq və tətbiq etmək;</p> <p>aşağıdakı məsələlərlə bağlı vəziyyətin təhlilinin nəticələrini simpozium, seminar və görüşlər vasitəsilə yaymaq: QİX-in yükü; iqtisadi təsir, müdaxilələrin xərc və fayda təhlili; davamlı iqtisadi inkişafın bir hissəsi kimi, QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarətin vacibliyi</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi</p>	<p>2016-2017</p> <p>2016-2017</p> <p>mütəmadi</p>	<p>qərar qəbul edən şəxslərin QİX-ə və onların risk amillərinə dair bilikləri artırılacaq;</p> <p>müxtəlif sahələr arasında qarşılıqlı öhdəliklər gücləndiriləcək;</p> <p>QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət məsələləri dövlət orqanlarının fəaliyyətində əks olunacaq; Səhiyyə Nazirliyinin Strateji Planı QİX-ə uyğun olaraq yeniləşdiriləcək;</p> <p>aidiyyəti dövlət orqanları fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq QİX-ə qarşı tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün müvafiq şərait yaradacaq</p>	<p>QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət sahəsində qəbul edilmiş sahələrarası sənədlər</p>
<p>9.1.3. QİX ilə mübarizədə bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli tədbirlərin davamlı maliyyələşdirilməsinin və müvafiq büdcə ayırmaalarının təmin edilməsi</p>	<p>QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli tədbirlər üçün dövlətin uzunmüddətli və davamlı maliyyə dəstəyinə nail olmaq;</p> <p>QİX-ə qarşı mübarizə tədbirlərinə dair davamlı maliyyələşdirmə üçün hüquqi baza yaratmaq;</p> <p>səhiyyə sahəsinin xərclərinin optimallaşdırılması, QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət istiqamətində səmərəsiz fəaliyyətdən səmərəli tədbirlərə keçilməsi məqsədi ilə zəruri institusional və təşkilati dəyişikliklər aparmaq</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi</p> <p>Səhiyyə Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi</p> <p>Səhiyyə Nazirliyi</p>	<p>2016-2017</p> <p>2016-2018</p> <p>2016-2020</p>	<p>QİX ilə mübarizədə bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli tədbirlərə dəstək verən səhiyyənin davamlı maliyyələşdirmə mexanizmi yaradılacaq;</p> <p>QİX ilə mübarizə üzrə tədbirlər üçün vəsaitlər əlavə mənbələrdən (tütün, spirtli içkilər və s. üzrə vergilər) ayrılacaq;</p> <p>ümumi dövlət səhiyyə büdcəsində QİX-in qarşısının alınması və ona nəzarət üzrə xüsusi tədbirlər (dərman yardımı paketi, tədqiqatlar və əhalinin maarifləndirilməsi) üçün büdcə vəsaiti ayrılacaq;</p> <p>QİX ilə bağlı bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli və tətbiqi mümkün olan tədbirlər üçün büdcə ayırmaaları artacaq və prioritet təşkil edəcək</p>	<p>QİX ilə mübarizəyə yönəldilən vergilər;</p> <p>QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə xüsusi tədbirlər (dərman yardımı paketi, tədqiqatlar və əhalinin maarifləndirilməsi) üçün maliyyə vəsaitinin həcmi</p>
<p>9.2. QİX-in risk amillərinin (tütündən istifadə, spirtli içkilərdən sui-istifadə, qeyri-sağlam qidalanma, fiziki passivlik) azaldılması üçün bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsi</p>					

<p>9.2.1. QIX-in risk amillərinə qarşı əhali arasında bərabərlik prinsipinə əsaslanan səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsi</p>	<p>1. Tütündən istifadənin azaldılması:</p> <p>Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının həyata keçirilməsi üçün:</p> <p>tütün tüstüsündən azad ictimai yerlərə, siqaret qutuları üzərində effektiv xəbərdarlıq yazılarına və şəkillərə, tütün satışına, vergi və qiymət siyasətinə xüsusi diqqət yetirməklə, mövcud hüquqi bazanı gücləndirmək;</p> <p>təhsil müəssisələrində tütünün sağlamlığa mənfi təsiri barədə maarifləndirici tədbirlər keçirmək;</p> <p>tütün məmulatlarının satışını qanunvericiliyə uyğun olaraq nizamlamaq;</p> <p>ictimai yerlərdə və parklarda tütünün sağlamlığa mənfi təsiri barədə reklamlar, stendlər yerləşdirmək</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi, Ədliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi</p> <p>Təhsil Nazirliyi</p> <p>İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi</p> <p>yerli icra hakimiyyəti orqanları</p>	<p>2015-2017</p> <p>mütəmadi</p> <p>2016-2017</p> <p>mütəmadi</p>	<p>tütünə nəzarət üzrə qanunvericilik aşağıdakı sahələrdə təkmilləşdiriləcək:</p> <p>ictimai yerlərdə, o cümlədən ictimai nəqliyyatda tütündən istifadə qadağan ediləcək;</p> <p>tütün satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu qadağan ediləcək;</p> <p>bütün tütün məmulatında tütünün sağlamlığa zərəri barədə iri və təsiredici şəkili xəbərdarlıq əks etdiriləcək;</p> <p>2020-ci ilədək tütün məmulatına qoyulan aksiz vergisi artırılacaq;</p> <p>tütün istehlakı 15%-dək azaldılacaq</p>	<p>18 yaşdan yuxarı kişi və qadınlar arasında tütünçəkmənin yaş üzrə yayılması;</p> <p>tütün tüstüsündən 100% azad ictimai yerlərin nisbəti;</p> <p>iri və təsiredici şəkili xəbərdarlığı olan tütün məmulatının nisbəti;</p> <p>tütün məmulatının aksiz vergisi</p>
	<p>2. Spirtli içkilərdən sui-istifadənin azaldılması:</p> <p>aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirməklə qanunvericiliyi yenidən nəzərdən keçirmək və təkmilləşdirmək:</p> <p>pərakəndə satılan spirtli içkilərin uşaqlar üçün əlçatanlığının məhdudlaşdırılması;</p> <p>spirtli içkilərin reklamına qoyulan məhdudiyət və qadağaların işləməsinin təmin edilməsi;</p> <p>spirtli içkilərin təsiri altında nəqliyyat vasitələrinin idarə olunmasına qoyulan qadağaların işləməsinin təmin edilməsi;</p> <p>spirtli içkilərə qoyulan vergilərin artırılması;</p> <p>spirtli içkilərlə bağlı qiymət-satış siyasətinin yeniləşdirilməsi;</p> <p>təhsil müəssisələrində spirtli içkilərin sağlamlığa mənfi təsiri barədə maarifləndirici tədbirlərin keçirilməsi</p>	<p>Ədliyyə Nazirliyi, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi</p>	<p>2016-2017</p> <p>mütəmadi</p>	<p>spirtli içkilərdən istifadəyə dair qanunvericilik təkmilləşdiriləcək;</p> <p>pərakəndə satılan spirtli içkilərin uşaqlar üçün əlçatanlığı müxtəlif tədbirlər görməklə məhdudlaşdırılacaq; spirtli içkilərin reklamına qoyulan məhdudiyət və qadağaların işləməsi təmin ediləcək;</p> <p>spirtli içkilərin təsiri altında nəqliyyat vasitələrinin idarə olunmasına qoyulan qadağaların işləməsi təmin ediləcək;</p> <p>vergi və qiymət mexanizmləri təkmilləşəcək;</p> <p>spirtli içkilərin ümumi istehlakı azalacaq</p>	<p>təqvim ili ərzində adambaşına (18 yaşdan yuxarı) spirtli içkilərin ümumi istehlakı (təmiz spirt /litrlə);</p> <p>spirtli içkilərə qoyulan aksiz vergisi;</p> <p>spirtli içkilərin təsiri altında nəqliyyat vasitələrinin idarə olunması halları</p>

	<p>3. Sağlam qidalanma: ölkə üzrə qidalanmanın əsas məsələlərini və prioritet fəaliyyət istiqamətlərini özündə əks etdirən Fəaliyyət Planının işlənilib hazırlanması;</p> <p>fizioloji qida normalarının hazırlanması;</p> <p>qida məhsullarından hidrogenləşdirilmiş bitki yağlarının qismən çıxarılması və onların çoxdoymamış yağ turşuları ilə əvəz edilməsi üzrə tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi;</p> <p>tərkibində doymuş yağ turşuları, trans-yağ turşuları, sadə şəkər və ya xörək duzu yüksək olan qida məhsullarının satışının uşaqlara təsirini azaltmaq üçün tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi;</p> <p>aşağıdakılara dair normativ sənədlərin təkmilləşdirilməsi:</p> <p>istehsal olunan qida məhsullarında duzun azaldılması;</p> <p>tərkibində trans-yağlar və doymuş yağlar olan qida məhsullarının məcburi işarələnməsi (ilkin mərhələ);</p> <p>tərkibində trans-yağlar olan qida məhsullarının satışının qadağan edilməsi (ikinci mərhələ);</p> <p>ana südü ilə qidalanma da daxil olmaqla, erkən uşaqlıq dövründən başlayan sağlam qidalanmanı təbliğ etmək;</p> <p>əhali arasında düzgün qidalanmanı, o cümlədən ərzaq məhsullarının tərkibinin zənginləşdirilməsi məsələlərini təbliğ etmək;</p> <p>ümumi təhsil müəssisələrində şagirdlərin düzgün qidalanmasını təmin etmək;</p> <p>əhalini trans-yağlar əvəzinə çox-doymamış yağ turşularına üstünlük verməyə təşviq etmək</p>	<p>İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi</p>	<p>2017-2018</p> <p>2016</p> <p>2016</p> <p>2016-2017</p> <p>2016-2017</p> <p>2016-2017</p> <p>2018-2020</p> <p>mütəmadi</p> <p>mütəmadi</p> <p>mütəmadi</p> <p>mütəmadi</p>	<p>ölkə üzrə qidalanma sahəsində Fəaliyyət Planı qəbul ediləcək;</p> <p>fizioloji qida normaları qəbul ediləcək;</p> <p>qida məhsullarından trans-yağların çıxarılması və onların çoxdoymamış yağ turşuları ilə əvəz edilməsi üzrə tədbirlər müəyyən ediləcək;</p> <p>tərkibində doymuş yağlar, trans-yağ turşuları, sadə şəkər və ya duz yüksək olan qida məhsullarının marketinqinin uşaqlara təsiri azalacaq;</p> <p>məktəb təhsil proqramında sağlam həyat tərzini ilə bağlı məlumatlar təkmilləşdiriləcək və yeniləşdiriləcək;</p> <p>qida məhsullarının tərkibində duz və yağların tənzimlənməsinə dair normativ sənədlər təkmilləşdiriləcək;</p> <p>tərkibində çoxdoymamış yağ turşuları olan qida məhsullarının istehlakı artırılacaq;</p> <p>körpələrin ana südü ilə qidalandırılması da daxil olmaqla, əhaliyə sağlam qidalanma vərdişləri aşılanacaq</p>	<p>tərkibində trans-yağlar olan qida məhsullarının satışda nisbəti;</p> <p>18 yaşdan yuxarı şəxslərdə gün ərzində xörək duzunun orta hesabla yaş üzrə normalaşdırılmış istehlakı (qramla);</p> <p>18 yaşdan yuxarı şəxslərdə doymuş yağ turşularından ümumi enerji istehlakının yaş üzrə normalaşdırılmış orta nisbəti;</p> <p>18 yaşdan yuxarı şəxslərdə çox-doymamış yağ turşularından ümumi enerji istehlakının yaş üzrə standartlaşdırılmış orta nisbəti;</p> <p>6 ayadək yalnız ana südü ilə qidalanan körpələrin nisbəti;</p> <p>24 ayadək ana südü ilə qidalanan uşaqların nisbəti</p>
	<p>4. Fiziki aktivliyin təbliği:</p> <p>sağlamlıq naminə əhali üçün fiziki aktivliyə dair maarifləndirici materiallar hazırlamaq və təşviq etmək;</p> <p>ümumi təhsil müəssisələrində fiziki aktivliyin təbliği ilə bağlı tədbirlər keçirmək;</p> <p>iş yerləri üçün fiziki aktivlik proqramlarını təşviq etmək;</p> <p>təkmilləşdirilmiş səhərsalma planlarını, o cümlədən idman obyektlərini və parkları təşviq etmək</p>	<p>Səhiyyə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, yerli icra hakimiyyəti orqanları</p>	<p>mütəmadi</p> <p>mütəmadi</p> <p>mütəmadi</p> <p>mütəmadi</p>	<p>sağlamlıq naminə fiziki aktivliyə dair maarifləndirici materiallar hazırlanacaq və əhali arasında paylanacaq;</p> <p>ümumi təhsil müəssisələrində fiziki aktivliyin təbliği ilə bağlı tədbirlər həyata keçiriləcək;</p> <p>iş yerlərində və ictimai yerlərdə fiziki aktivlik üçün şərait yaxşılaşdırılacaq;</p> <p>yaşayış məntəqələrində əhalinin fiziki aktivlik üçün obyektlərə əlçatanlığı artacaq;</p> <p>fiziki passivlik (o cümlədən böyükklər arasında) 10%-dək azalacaq</p>	<p>18 yaşdan yuxarı şəxslərdə fiziki passivliyin yaş üzrə yayılma səviyyəsi;</p> <p>məktəb təhsil proqramı daxilində xüsusi fiziki aktivlik proqramının təsdiq edilməsi və təbiiqi;</p> <p>ayrı-ayrı şəhər və rayonlar üzrə parkların və ümumi əhali üçün əlçatan idman obyektlərinin sayı</p>

	<p>5. İlk sәhiyyә xidmәti mütәxәssislәri üçün QİX-in risk amillәri üzrә tәlim paketini hazırlamaq;</p> <p>QİX-in әsas risk amillәrinin profilaktikasına dair klinik protokolları işlәyib hazırlamaq və yenilәşdirmәk;</p> <p>qeyri-sәhiyyә mütәxәssislәri üçün (siyasәtçilәr, müәllimlәр, sosial işçilәr)</p>	Sәhiyyә Nazirliyi	2016-2017	<p>tәlim paketi sәhiyyә mütәxәssislәrinin diplomdan әvvәlki və diplomdan sonrakı tәhsil proqramlarına daxil edilәcәk;</p> <p>klinik protokollar tәsdiq edilәcәk və dәrc olunacaq; sәhiyyә mütәxәssislәri (xüsusilә dә ilkin sәhiyyә işçilәri) QİX-in risk amillәrinә dair klinik protokollar üzrә tәlimlәndirilәcәk;</p> <p>qeyri-sәhiyyә mütәxәssislәri QİX-in risk amillәrinin profilaktikasına dair tәlimlәndirilәcәk;</p> <p>QİX-in risk amillәrinin profilaktikası üzrә insan resurslarının bilik və bacarıqları daha da artacaq</p>	<p>QİX-in risk amillәrinә dair klinik protokollarla işlәyән sәhiyyә mütәxәssislәrinin nisbәti;</p> <p>ümumi tәhsil müәssisәlərində QİX-in risk amillәrinin profilaktikasına dair mәlumat alan şagirdlәrin sayı</p>
9.2.2. QİX-in risk amillәrinin qarşısının alınmasını güclәndirmәk üçün insan resurslarının bacarıqlarının artırılması	<p>sağlam hәyat tәrzinin tәşviqinә dair bәrabәrlik prinsipinә әsaslanan kommunikasiya tәdbirlәrini müәyyәnlәşdirmәk;</p> <p>sağlam hәyat tәrzinin tәşviqi ilә bağılı ümumi tәhsil müәssisәlərində müvafiq tәdbirlәr keçirmәk</p>	Sәhiyyә Nazirliyi, Tәhsil Nazirliyi, <i>Nәqliyyat, Rabitә və Yüksәk Texnologiyalar</i> Nazirliyi, kütlәvi informasiya vasitәlərini cәlb etmәklә [2]	mütәmadi	<p>sağlam hәyat tәrzi və QİX-in profilaktikasına dair kommunikasiya tәdbirlәri müәyyәnlәşdirilәcәk;</p> <p>KİV və ictimai rәyi formalaşdıran liderlәр cәlb olunmaqla hәyata keçirilәcәk; öz sağlamlıqının qorunması üçün әhalinin QİX-in risk amillәrinin profilaktikasına dair bilik və bacarıqları ayrı-ayrı qrupların xüsusiyyәtlәrini nәzәrә alan kommunikasiya materialları və kampaniyalar vasitәsilә yaxşılaşdırılacaq;</p> <p>әhalinin QİX və onların risk amillәrinә dair biliklәri artacaqdır</p>	<p>sosial-iqtisadi göstәricilәr üzrә әhali, o cümlәdән uşaqlar arasında, sağlam hәyat tәrzi və QİX-in risk amillәrinә dair bilik/ münasibәt/ davranış sәviyyәsi;</p> <p>ümumi tәhsil müәssisәlərində sağlamlıq tәşviq edән dәrslәrlә әhatә olunan şagirdlәrin nisbәti</p>
<p>9.3. QİX-in qarşısının alınması və onlara nәzarәtin yaxşılaşdırılması üçün inteqrasiya olunmuş tibbi xidmәtlәrin, o cümlәdән ilkin profilaktika, skrininq və erkән aşkarlanma, müalicә, reabilitasiya tәdbirlәrinin və palliativ qayğının güclәndirilməsi</p>					

9.3.1. İnteqrasiyaya əsaslanan vahid yanaşma vasitəsilə QİX ilə bağlı, xüsusən də ilkin səhiyyədə, əlçatan və istifadəsi əhali üçün mümkün olan, keyfiyyətli, sübutlara əsaslanan tibbi xidmətlərə və keyfiyyətli dərmanlara əhalinin ayrı-ayrı qrupları üçün bərabər çıxışın təmin edilməsi	QİX üzrə sübutlara əsaslanan və pasiyentə yönəldilən inteqrasiya edilmiş və çoxşaxəli zəruri səhiyyə xidmətləri göstərilməsi üçün funksional göndəriş sistemini işləyib hazırlamaq;	Səhiyyə Nazirliyi	2016-2017	QİX üzrə səhiyyə xidmətləri üçün effektiv göndəriş sistemi təşkil ediləcək və fəaliyyət göstərəcək;	hədəf əhali qruplarının erkən aşkarlanma və skrining proqramları ilə əhatə olunması;
	skrininq və erkən aşkarlanma üçün səmərəli, sübutlara əsaslanan proqramları işləyib hazırlamaq və həyata keçirmək;	Səhiyyə Nazirliyi	2016-2018	hipertoniya, uşaqlıq boynunun xərçəngi, süd vəzisi xərçəngi və kolorektal xərçəng üzrə bütün əhali miqyasında müntəzəm skrining sistemi yaradılacaq və fəaliyyət göstərəcək;	ilkin səhiyyə səviyyəsində QİX-ə aid əsas dərmanların nisbəti;
	səhiyyə xidmətlərinin bütün səviyyələrində QİX-in qarşısının alınması və müalicəsi üçün sübutlara əsaslanan standartları və klinik protokolları hazırlamaq və yeniləşdirmək;	Səhiyyə Nazirliyi	2016-2017	klinik protokollar təsdiq ediləcək və dərc olunacaq; bütün səviyyələrdə çalışan səhiyyə mütəxəssisləri QİX-in profilaktikası və onlara nəzarət işinə dair təlimləndiriləcək;	laboratoriya xidmətləri ilə əhatə olunan QİX pasiyentlərinin nisbəti;
	klinik protokollarda əks olunan QİX-ə aid dərmanları əsas dərmanlar siyahısına daxil etməklə siyahını daim yeniləşdirmək;	Səhiyyə Nazirliyi Maliyyə Nazirliyi	2016-cı ildən başlayaraq	əsas dərmanların siyahısı müntəzəm olaraq yeniləşdiriləcək (buraya QİX-ə aid, o cümlədən ağrıkəsici və palliativ yardım üçün zəruri olan dərmanlar da daxildir);	klinik protokollara uyğun təyin edilmiş QİX-ə aid dərmanların nisbəti;
	müəyyən QİX-ə aid (məsələn, xroniki obstruktiv ağciyər xəstəlikləri, ürək-damar xəstəlikləri) ambulator dərman yardımı paketləri hazırlamaq;	Səhiyyə Nazirliyi	mütəmadi	ambulator pasiyentlər üçün dərman yardım paketini təsdiqlənəcək;	oral morfinlər də daxil olmaqla ağrıkəsici dərmanlara çıxışı olan, QİX-in terminal mərhələsindəki pasiyentlərin faizi;
	QİX ilə bağlı laboratoriya xidmətlərini genişləndirmək və laboratoriyaların müasir avadanlıqla təchizatını gücləndirmək;	Səhiyyə Nazirliyi Maliyyə Nazirliyi	mütəmadi	səhiyyə müəssisələri QİX-ə aid keyfiyyətli generik dərmanlarla tələbata uyğun təchiz ediləcək;	palliativ yardımla təmin edilmiş QİX pasiyentlərinin nisbəti
QİX ilə bağlı ümumrespublika və yerli səviyyədə palliativ və reabilitasiya xidmətlərini yaratmaq	Səhiyyə Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi	2016-2020	ilkən səhiyyə səviyyəsi də daxil olmaqla, səhiyyə müəssisələrində QİX-ə aid dərmanların və tibbi texnologiyaların bərabərlik prinsipinə əsaslanan əlçatanlığı təmin ediləcək		
9.3.2. QİX üzrə xidmətlərin göstərilməsinin yaxşılaşdırılması üçün hazırlıqlı insan resurslarının ölkədə, xüsusilə də kənd yerlərində, bərabər bölgüsünün təmin edilməsi	işçi qüvvəsi ehtiyatları və kadrların illik göstəriciləri ilə bağlı mövcud vəziyyəti yaxşılaşdırmaq;	Səhiyyə Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi	2016-2020	ilkən səhiyyə mütəxəssislərinin sayı artacaq;	kənd yerlərində ilkin səhiyyə müəssisələrinin tibbi kadrlarla təminatı
	ilkin səhiyyə mütəxəssislərinin QİX ilə mübarizə və pasiyentləri təlimatlandırma bacarıqları üzrə hazırlığını artırmaq;	Səhiyyə Nazirliyi	2016-2018	QİX-in profilaktikası və qarşısının alınması məsələləri diplomdan əvvəlki və diplomdan sonrakı ali və orta tibbi təhsil proqramlarına daxil ediləcək;	
	səhiyyə mütəxəssisləri üçün QİX ilə mübarizə üzrə bacarıqlara əsaslanan fasiləsiz təhsil təlimləri toplusunu işləyib hazırlamaq;	Səhiyyə Nazirliyi	2016-2017	həkim və orta tibb heyəti arasında vəzifə bölgüsünə yenidən baxılacaq; müvafiq qaydada təlimləndirilmiş ilkin səhiyyə mütəxəssisləri şəhər və kənd yerlərində QİX-in profilaktikası və onlara nəzarət üzrə daha keyfiyyətli xidmətlər göstərəcək, biliyi və savadı aşağı səviyyədə olanları xüsusilə nəzərə almaqla, özünə nəzarət və özünəqulluq üzrə materiallar işlənilib hazırlanacaq və paylanacaq;	
	kənd yerlərində QİX üzrə xidmətlərin təkmilləşdirilməsi üçün səhiyyə mütəxəssisləri arasında vəzifələrin yenidən bölünməsinə tətbiiq etmək	Səhiyyə Nazirliyi	2017-2018		

9.3.3. Savadı və sağlamlıqla bağlı məlumatı zəruri səviyyədə olmayanlara xüsusi diqqət yetirilərək əhalinin, ailənin və pasiyentin QİX ilə bağlı məsələlər üzrə maarifləndirilməsi	əhali/ ailə/ pasiyentlərin öz sağlamlığının qorunması üzrə bilik və bacarıqlarını yaxşılaşdırmaq; pasiyentlər üçün kommunikasiya materialları paketi hazırlamaq və onun tibb təhsili və tibbi praktikaya inteqrasiyasını təmin etmək	Səhiyyə Nazirliyi Səhiyyə Nazirliyi	mütəmadi 2016-2018	pasiyentləri onların səhhətinin vəziyyəti və pasiyent hüquqları barədə məlumatlandırmaq da daxil olmaqla, kommunikasiya üzrə tədris vəsaiti işlənilib hazırlanaraq tibb təhsili və tibbi praktikaya inteqrasiya etdiriləcək; insanlar öz sağlamlığını yaxşılaşdırmaq, səhiyyə xidmətləri ilə effektiv qarşılıqlı əlaqə saxlamaq və xəstəliklərin idarə edilməsində fəal tərəfdaş olmaq üçün maarifləndiriləcək	özünə nəzarət və özünə qulluq barədə məlumatlı olan əhalinin nisbəti; vəziyyətləri barədə məlumatlandırılan QİX pasiyentlərinin nisbəti
9.4. Gender və sosial amillər nəzərə alınmaqla, QİX-in azaldılması, onlara nəzarət üçün informasiya imkanlarının təkmilləşdirilməsi və tədqiqatların dəstəklənməsi					
9.4.1. Məlumatların cins, yaş və sosial-iqtisadi göstəricilərə əsasən bölüşdürülməsini təmin etməklə, QİX və onların risk amilləri üzrə epidemioloji nəzarət, registrlər və elektron qeydiyyat sistemi daxil olmaqla, dövlət səhiyyə informasiya sisteminin gücləndirilməsi	dövlət səhiyyə informasiya sistemi çərçivəsində QİX üzrə hərtərəfli nəzarət sistemini, o cümlədən ölüm hallarının səbəblərinin dəqiq qeydiyyatını, müəyyən QİX üzrə registrləri, risk faktorları üzrə məlumatların mütəmadi toplanmasını təşkil etmək və gücləndirmək; səhiyyə informasiya sistemi heyətinin (statistiklər, operatorlar, informasiya texnologiyaları mütəxəssisləri) bacarığını artırmaq	Səhiyyə Nazirliyi Səhiyyə Nazirliyi	2016-2018 2016-2018	mövcud QİX-ə nəzarət sistemi üçün sübutlara əsaslanan indikatorlar işlənib hazırlanacaq və tətbiq ediləcək; QİX yükünün, onların risk amillərinin monitorinqi mövcud səhiyyə informasiya sistemində daxil ediləcək; müvafiq qurumların müəyyən edilməsi, zəruri proqram təminatı, cəlb olunmuş heyətin təlimi, avadanlıq təchizatı həyata keçirilməklə, xərçəng, diabet, hipertoniya və s. xəstəliklərin registrləri təşkil ediləcək; QİX-in qeydiyyatı və onlara dair hesabat üçün lazımi informasiya texnologiya avadanlığı təmin ediləcək; QİX və onların risk amillərinə dair nəzarət sisteminin inteqrasiyası nəticəsində milli səhiyyə informasiya sistemi gücləndiriləcək	cins, yaş və sosial-iqtisadi göstəricilər üzrə bölünmüş QİX və onların risk amillərinə dair vaxtaşırı hesabatlar
9.4.2. QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üçün həyata keçirilən strateji planlaşdırmanın əsası kimi, tədqiqatlardan və elmi sübutlara əsaslanan nəticələrdən istifadənin gücləndirilməsi	QİX-ə dair prioritetlər üzrə tədqiqat planını işləyib hazırlamaq və tətbiq etmək; QİX ilə bağlı vəziyyət, risk, sosial-iqtisadi və gender amilləri, görülən işlərin səmərəliliyi, texnologiyaların əlçatanlığı, səhiyyə sisteminin islahatları və kadr potensialının inkişafına dair müntəzəm tədqiqatlar aparmaq; QİX-in risk amillərinə dair mütəmadi araşdırma aparmaq	Səhiyyə Nazirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Səhiyyə Nazirliyi Səhiyyə Nazirliyi	2016-2017 mütəmadi mütəmadi	QİX üzrə tədqiqatlar üçün uzunmüddətli plan hazırlanacaq; QİX ilə bağlı yerli tədqiqatlara dair hesabatlar hazırlanacaq; hər üç ildən bir QİX-in risk amillərinə dair araşdırma aparılacaq; tədqiqatların nəticələri QİX-ə qarşı mübarizənin strateji planlaşdırılmasının əsasını təşkil edəcək	elmi sübutlara əsaslanan nəticələr əsasında qəbul edilmiş strateji planlaşdırma/qərarlar
9.5. Monitorinq və qiymətləndirmə sisteminin yaradılması					
9.5.1. QİX-in qarşısının alınması və onlara nəzarət üzrə stratejiyanın həyata keçirilməsinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi məsələsinin işlənib hazırlanması	Strategiyanın həyata keçirilməsinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi mexanizmini işləyib hazırlamaq; mütəmadi monitorinq və qiymətləndirmə üçün, zəruri indikatorlar da daxil olmaqla, monitorinq və qiymətləndirmə planını işləyib hazırlamaq	Səhiyyə Nazirliyi Səhiyyə Nazirliyi	2016 2016	Strategiyanın həyata keçirilməsinin monitorinqinə və qiymətləndirilməsinə cavabdeh qurum müəyyən ediləcək; monitorinq və qiymətləndirmə planı və indikatorları işlənib hazırlanacaq; Strategiyanın həyata keçirilməsinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi mexanizmi mövcud olacaq	Strategiyanın həyata keçirilməsinin monitorinqinə və qiymətləndirilməsinə cavabdeh qurumun maliyyələşdirilməsi

9.5.2. Strategiyanın yerinə yetirilməsi və fəaliyyətin qiymətləndirilməsi	dövlət qurumları tərəfindən QİX-ə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi barədə illik, yarımillik və rüblük monitoring və qiymətləndirmə hesabatlarını hazırlamaq; monitorinqin nəticələri əsasında tövsiyələr hazırlamaq	Səhiyyə Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Səhiyyə Nazirliyi	mütəmadi mütəmadi	dövlət qurumları tərəfindən monitoring və qiymətləndirmə hesabatları mütəmadi qaydada hazırlanacaq; dövlət qurumları üzrə tövsiyələr hazırlanacaq; Strategiyanın həyata keçirilməsi və ölkənin QİX probleminin öhdəsindən gəlməsi üzrə monitoring aparılacaq, qiymətləndiriləcək və təkmilləşdiriləcək	əhalinin hər 100.000 nəfərinə xəstəliklər üzrə ölüm göstəricisi: qan dövranı sisteminin xəstəlikləri, o cümlədən: ürəyin işemik xəstəliyi, beyin-damar xəstəlikləri, şəkərli diabet xəstəliyi; bədxassəli yenitörəmələr, o cümlədən: uşaqlıq boynu xərçəngi, süd vəzisi xərçəngi, həzm sistemi xəstəlikləri, o cümlədən: xroniki qaraciyər xəstəliyi, sirroz; tənəffüs sistemi xəstəlikləri, o cümlədən: bronxit, ağıciyərin emfizemasi, bronxial astma
---	---	--	--------------------------	--	--

İSTİFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏ SƏNƏDLƏRİNİN SİYAHISI

1. [16 avqust 2016-cı il tarixli 1023 nömrəli](#) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (“**Respublika**” qəzeti, 17 avqust 2016-cı il, 178, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016-cı il, 8, maddə 1384)
2. [7 avqust 2017-ci il tarixli 1574 nömrəli](#) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (“**Xalq**” qəzeti, 8 avqust 2017-ci il, 170, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017-ci il, 8, maddə 1521)

SƏRƏNCAMA EDİLMİŞ DƏYİŞİKLİK VƏ ƏLAVƏLƏRİN SİYAHISI

^[1] [16 avqust 2016-cı il tarixli 1023 nömrəli](#) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (“**Respublika**” qəzeti, 17 avqust 2016-cı il, 178, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016-cı il, 8, maddə 1384) ilə 9-cu hissənin 9.1.1-ci, 9.2.1-ci (bütün hallarda) və 9.5.2-ci yarımbəndlərindən “**və Sənaye**” sözləri çıxarılmışdır.

^[2] [7 avqust 2017-ci il tarixli 1574 nömrəli](#) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (“**Xalq**” qəzeti, 8 avqust 2017-ci il, 170, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017-ci il, 8, maddə 1521) ilə “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015 - 2020-ci illər üçün Strategiya”nın “9. Strategiyanın icrası üzrə əsas fəaliyyət istiqamətləri” hissəsinin 9.2.2-ci yarımbəndinin “İcraçılar” sütununa “**Rabitə**” sözündən əvvəl “**Nəqliyyat**,” sözü əlavə edilmişdir.